

Jan Niewęglowski

"Diagnostyka pedagogiczna i profilaktyka w szkole i w środowisku lokalnym", red. M. Deptuła, Bydgoszcz 2004 : [recenzja]

Seminare. Poszukiwania naukowe 23, 520-524

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ków. Nie zdając sobie z tego sprawy, często powstrzymuje się utalentowane dziecko przed takim zachowaniem jak i ich rówieśników. Zadaniem wychowania jest rzucić wyzwanie talentom, popierać je i dbać o prawidłowy rozwój. Talent bowiem, wbrew powszechnym opiniom, nie zawsze sam się przebiję i ujawni. Autorka jednak ostrzega przed rozwijaniem jakichś szczególnych uzdolnień. W wychowaniu należy zajmować się całą osobowością dziecka, jego możliwościami emocjonalnymi, intelektualnymi, muzycznymi i społecznymi. Gdy przed uzdolnionym dzieckiem postawi się wyzwanie na jego miarę, nie będzie ono stwarzało problemów.

Należy jednak pamiętać, że uzdolnienia są względne. Dziecko rodziców, którzy nie ukończyli studiów, może mieć taki sam iloraz inteligencji, jak dziecko mające rodziców o wysokim ilorazie inteligencji. W trakcie wychowania należy wspierać oboje w ten sam sposób. Wsparcie to jest jeszcze bardziej znaczące, kiedy mamy do czynienia z dzieckiem zacofanym lub pochodzącym z kulturowo niskiego środowiska. Właściwe wsparcie udzielone dziecku pomoże mu zwalczyć negatywne wpływy środowiska. Tym problemom Autorka poświęciła wiele miejsca w swojej książce.

Wychowanie, które rozwija uzdolnienia, jest bardzo korzystne dla dziecka zdolnego. Talent jednak należy rozpoznać i rozwijać przez specjalne programy. Autorka jest przeciwna tworzeniu specjalnych szkół dla utalentowanych dzieci. Według niej dziecko nawet wybitnie zdolne powinno uczęszczać razem z innymi dziećmi do normalnych i ogólnie dostępnych szkół. W przyszłości bowiem jako dorosły człowiek będzie żyło w przeciętnym świecie i dzięki swej kreatywności będzie go przemieniało, tworzyło i udoskonalało.

Zagadnienie kreatywności, rozumienie i jej znaczenie dla rozwoju osoby, Autorka przybliżyła poprzez wyjaśnienie, czym jest duchowa dojrzałość, co oznacza postawa kreatywna, uzdolnienie, dziecko utalentowane, jaką rolę spełniają rodzice i środowisko rodzinne, jak się mają kwalifikacje przywódcze do odpowiedzialności, w jaki sposób pytania przyczyniają się do kreatywności. Na szczególną uwagę zasługują dwa ostatnie zagadnienia, a mianowicie kreatywność, jako wspólna cecha naukowca i artysty oraz kreatywność jako holistyczne podejście do problemu.

Według Autorki kreatywność to umiejętność stawiania pytań, otwartych i bezwarunkowych, to odwaga, komunikacja i otwartość na innych, to poczucie humoru i nietraktowanie siebie zbyt poważnie, elastyczność w relacjach z innymi. Kreatywność to także zabawa, to postawa życiowa, styl życia i przeżywania, umiejętność przyjęcia niepowodzenia, jakieś napięcie, które niejako zmusza osoby do tworzenia ładu, formy i sensu – *Creo ergo sum*.

Literatura pedagogiczna zajmuje się przeważnie sytuacjami problemowymi i patologicznymi. Próbuje się opisać dziecko i młodego człowieka, którzy stwarzają dorosłym problemy i nie są „tym, czym być powinni”. Powyższa publikacja odbiega od tych standardów. Pokazuje dziecko zdolne, które również może sprawiać rodzicom i nauczycielom pewne problemy. Są to jednak problemy innego rodzaju. Dziecko patologiczne wymaga wielu umiejętności i wiedzy od pedagoga, aby skutecznie mógł on udzielić właściwej pomocy. Niniejsza książka, a także liczne przykłady, z pewnością ułatwią czytelnikowi zrozumienie dziecka zdolnego i kreatywnego, a także pracę z nim.

ks. Jan Niewęglowski SDB
UKSW, Warszawa

Diagnostyka pedagogiczna i profilaktyka w szkole i w środowisku lokalnym,
red. M. Deptuła, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej, Bydgoszcz 2004, ss. 265.

Głównym zadaniem pedagoga jest tworzenie dziecku optymalnych warunków sprzyjających jego rozwojowi. Dotyczy to środowiska szkolnego, placówek opiekuńczo-wychowawczych, środowiska lokalnego, a także udzielanie wszechstronnej pomocy rodzinie, która z różnych powodów nie realizuje i nie wypełnia właściwie swojej funkcji.

Wszelkie działania profilaktyczne, a także niesienie pomocy rodzicom, wymaga przede wszystkim rzetelnej diagnozy obszaru, na którym mogą być podjęte działania. Tej problematyce poświęcona jest pierwsza część omawianej publikacji, która nosi tytuł: *Diagnostyka pedagogiczna w teorii i w praktyce*. Część druga książki *Profilaktyka społeczna w badaniach i działaniach profilaktycznych*, zawiera teksty podejmujące różne aspekty działalności profilaktycznej w środowisku szkolnym i lokalnym.

S. Kawula

Autor zajmuje się obszarami zagrożeń, które pojawiły się w polskiej rzeczywistości po 1989 r. wskutek przemian społeczno-politycznych. Do takich zalicza nierówność społeczną, która generuje bariery życiowe współczesnej młodzieży (stan zdrowia, sytuacja materialna, kulturowa, edukacyjna). W Polsce pojawiły się obce nam zjawiska takie, jak: business classe, szara strefa, korupcja, zamachy, przemyt. Przyszłość świata zależy od realizacji czterech umów: społecznej, ekologicznej, kulturalnej i etycznej. Mechanizmom i procesom zachodzącym w społeczeństwie podlega współczesna rodzina (w Polsce jeszcze jako podstawowa komórka społeczna). Coraz więcej dzieci rodzi się w związkach nieformalnych (Szwecja 54%, Grecja 3,5%, Polska, co dziesiąte dziecko). Strategią na przyszłość, wykorzystując edukacyjne środki, winno stać się założenie, aby przygotować obecne młode pokolenie do wyjścia ze swych lokalnych układów. Jako wyzwanie XXI w., edukacja ma służyć jako instrument „przekraczania granic”. Według Autora należy ponadto zwrócić uwagę na nierówności społeczne i próbę zahamowania wzrostu różnych odmian biedy, które prowadzą z reguły do spirali upadku.

U. Gruca-Miąsik

Autorka zajmuje się refleksją nad systemowym podejściem w diagnozowaniu rodzin i kandydatów na rodziców zastępczych. Rodzina to nie zbiór jednostek, ale zwarty system, który charakteryzuje się specyficznymi relacjami, granicami, określoną dynamiką, strukturą, systemem ról, władzy i kontroli. Każda rodzina ma swoją specyficzną kulturę, którą otrzymała od poprzednich pokoleń. W rodzinie występują różne podsystemy. Definicję rodziny zastępczej zawiera ustawa o pomocy społecznej. Jest to rodzina, w której umieszcza się małe dziecko, w celu sprawowania nad nim opieki i jego wychowania. Rodzina zastępcza w swoich teoretycznych założeniach powinna odpowiadać naturalnej rodzinie. Według badań, najlepsze zastępcze rodziny to te, które mają dorosłe i usamodzielnione dzieci. Rodziny te najlepiej spełniają funkcję wychowawczą i opiekuńczą. Rodziny zastępcze spełniają funkcje: reedukacyjną, kompensacyjną i profilaktyczną. Wskazana jest także pomoc przez interdyscyplinarny zespół specjalistów.

S. Piekut

Autorka zajmuje się diagnozowaniem umiejętności kooperacyjnych dzieci jedynaków w wieku przedszkolnym. W okresie od drugiego do szóstego roku życia dzieci uczą się nawiązywać kontakty społeczne i uczą się komunikacji z osobami najbliższego otoczenia. Dziecko w tym przedziale wieku uczy się przystosowywać do innych, wspólnie się bawić, zauważać drugich. Badania wskazują, że postawy społeczne, zachowania nabyte i utrwalone w tym czasie, zwykle utrzymują się przez całe życie z małymi zmianami. Stąd też bardzo istotna okazuje się umiejętność kooperowania z dzieckiem podczas zabawy społecznej. Komunikacja może mieć charakter werbalny i niewerbalny. Badaniom zostali poddani: jedynacy uczęszczający do przedszkola, jedynacy pozbawienie tej edukacji i dzieci, które miały rodzeństwo. Zauważano, że jedynacy podlegający edukacji przedszkolnej pokazują się jako osoby zdolne do społecznej aktywności.

M. Zabłocka

Autorka poświęciła swoje badania diagnozowaniu nieśmiałości u dzieci i projektowaniu działań wspomagających ich rozwój. Postępowanie diagnostyczne nie powinno ograniczać się tutaj do

diagnozy zaburzeń czy deficytów rozwojowych, czyli do tzw. diagnozy negatywnej. Powinna natomiast wskazać i określić mocne strony dziecka i te warunki w jego środowisku, które mogą sprzyjać rozwojowi dziecka. Nieśmiałość określa się jako złożony zespół objawów zaburzeń w sferze behawioralnej, emocjonalnej i samorientacyjnej. Przyczyn nieśmiałości poszukuje się w uwarunkowaniach biologicznych. Autorka badała przyczyny nieśmiałości tkwiące w środowisku rodzinnym: stosunek emocjonalny rodziców do dziecka, odrzucenie, nadmierna pobłażliwość, zbyt surowe karami, rodzaj wymagań, defekty fizyczne (ubóstwo). Wspomaganie rozwoju psychospołecznego dzieci nieśmiałych powinno obejmować tworzenie warunków odmiennych od dotychczasowych. Zmiany mogą zachodzić na trzech płaszczyznach: stosunek do siebie, stosunek do zadania, stosunek do innych.

E. Domagała-Zyśk

Młodzież w wieku gimnazjalnym napotyka wiele trudności nie tylko w nauce, ale także w zakresie relacji międzysobowych. Według niektórych autorów te ostatnie są pierwotną przyczyną, która separuje ucznia od reszty klasy, a w efekcie pojawiają się trudności w nauce. Na podstawie literatury i badań własnych Autorka formułuje następujący wniosek. Uczniowie z trudnościami i bez trudności w nauce różnią się między sobą wartościami postrzeganego wsparcia koleżeńskiego. Uczniom, mającym niskie wyniki w nauce towarzyszy niskie wsparcie rówieśników. Natomiast uczniowie radzący sobie z nauką są przekonani o wielkiej pomocy otrzymanej ze strony kolegów.

K. Zajdel

Zauważa się coraz większą rolę pedagoga szkolnego. Na jego barki spada coraz więcej problemów. Wymaga się od niego kwalifikacji i przygotowania pedagogicznego, wiedzy i umiejętności. Diagnostyka pedagogiczna jest nam niezmiernie przydatna do tego, aby osiągnąć sukces w szkole, w rodzinie i na podwórku. Stąd diagnoza powinna wkraczać we wszystkie obszary życia dziecka. W ten sposób uczeń może otrzymać pewien „kręgosłup” moralny, aby potrafił odróżnić dobro od zła.

W. Junik

W ostatnich latach w Polsce prowadzone są intensywne działania profilaktyczne, a jednocześnie wzrasta ogólne zainteresowanie rozwiązywaniem problemów alkoholowych w rodzinach. Stało się to możliwe dzięki nowelizacji *Ustawy o wychowaniu w trzeźwości* oraz dzięki wdrożeniu *Narodowego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych*. Autorka koncentruje się na wybranych problemach związanych ze zjawiskiem nadużywania alkoholu i na próbie oszacowania dotychczas podejmowanych działań profilaktycznych i pomocowych. Według PARPA około 500 tys. dzieci w Polsce żyje w rodzinach alkoholowych. Wskazane jest właściwe przygotowanie pedagogów szkolnych w celu rozpoznawania zagrożeń w tym zakresie.

G. Gajewska

Autorka w swoich badaniach analizuje jakość środowiska życia dzieci i młodzieży gimnazjalnej w mieście i poczucie w nim oparcia psychicznego. Środowisko bowiem odzwierciedla troskę i opiekę nad dziećmi i młodzieżą. Badania objęły dzieci świetlic środowiskowych, wychowanków domów dziecka i pogotowia opiekuńczego. Wyniki badań wskazują na konieczność podjęcia szerokich działań profilaktycznych, zaspokojenia bieżących potrzeb dzieci i wzmocnienie działań kompensacyjnych. Wsparcia mogą udzielić podstawowe podmioty pedagogiczne, jakimi są szkoła i różne placówki opiekuńczo-wychowawcze. Należy także wesprzeć pedagogicznie rodziny dzieci.

M. Deptuła

Artykuł rozpoczyna część drugą publikacji podejmującej różne aspekty działalności profilaktycznej w szkołach i w środowisku lokalnym. Autorka przedstawia proces przygotowywania pedagogów do podejmowania zadań z zakresu profilaktyki społecznej na przykładzie Akademii Bydgo-

skiej. W tym celu wprowadzono cykl specjalistycznych przedmiotów, treningi i warsztaty psychoedukacyjne. Zajęcia były pozytywnie odbierane przez studentów, którzy wymienili następujące korzyści: zdobycie wiedzy na konkretny temat, rozwinięcie umiejętności, zmiany w jednostce i zmiany w relacjach do innych ludzi.

J. Jarczyńska

Nadużywanie alkoholu przez młodzież stało się pod koniec XX w. jednym z głównych problemów Europy. Artykuł prezentuje wyniki badań przeprowadzonych w Polsce w ramach międzynarodowych projektów badawczych, które obrazują wzory picia alkoholu wśród młodzieży europejskiej. W Polsce przeprowadzono trzy serie badań (1990, 1994, 1998). Najczęściej spożywanym napojem alkoholowym wśród polskiej młodzieży jest piwo.

A. Margasiński

W Polsce został dokonany nowy podział administracyjny. Był on związany z decentralizacją i wzrostem roli samorządów terytorialnych. Dziedziną którą przejęły samorzady i pełną decyzyjność jest profilaktyka przeciwalkoholowa. W naszym kraju jest około 1 mln uzależnionych od alkoholu. Przyjęte w Polsce rozwiązania prawne są dość dobre i skuteczne. Samorzady dysponują dość dużymi środkami finansowymi, jednak ich wykorzystanie bardzo często nie jest właściwe.

B. Bocian, R. Matysiuk

Pedagodzy, psychologzy, socjoterapeuci bardzo często mają do czynienia z zachowaniami agresywnymi, przestępczymi i wczesną inicjacją alkoholową. Zauważa się nasilenie tych postaw. Osoby odpowiedzialne za wychowanie przyszłych pokoleń poszukują skutecznych sposobów rozwiązania powyższych problemów. Szansą zahamowania eskalacji takich zachowań jest profilaktyka. Jest ona rozumiana jako działalność zapobiegawcza promująca zachowania alternatywne. Dużą rolę może odegrać w tym względzie szkoła, współpraca z rodzicami i środowiskiem lokalnym.

B. Kisio

Reforma systemu edukacji powinna przygotować ucznia do życia, radzenia sobie z trudnościami i zagrożeniami, jakie niesie współczesność. W związku z tymi ostatnimi dużego znaczenia nabiera wychowawcza funkcja profilaktyki w szkole. Programy profilaktyczne powinny być wkomponowane w cały system szkolny, obejmujący głównie kształtowanie postaw i uszlachetnianie obyczajów (programy informacyjne, edukacyjne, alternatywne i interwencyjne).

L. Hendler

Wykorzystywanie seksualne dzieci staje się zjawiskiem coraz bardziej powszechnym. Liczba takich przypadków ciągle wzrasta (badania Fundacji Dzieci Niczyich – 2001 r.). Pedagog szkolny może odegrać wielką rolę w zapobieganiu patologicznych sytuacji, jak również w niesieniu pomocy poszkodowanym dzieciom.

C. Zajęcka

Artykuł przedstawia świat wartości wychowanków resocjalizowanych w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym w Łękawie i uczniów jednej ze szkół zawodowych. System wartości ma wielkie znaczenie społeczno-pedagogiczne. Świat wartości badanej młodzieży to wartości materialne i przyjemnościowe. Dotyczy to przede wszystkim młodzieży z MOW-u. Ważne są działania reedukacyjne i postawy wychowawców, aby wychowanie resocjalizacyjne było oddziaływaniem skutecznym.

A. Rożnowska

Autorka zajmuje się twórczością jako środkiem terapeutycznym profilaktyki stresu. Są wymienione tutaj następujące formy: psychorysunek, psychodrama, techniki pantomimiczne, choreoterapia.

D. Marzec, A. Banasiak

Autorzy opisują Częstochowskie Towarzystwo Profilaktyki Społecznej. Celem Towarzystwa jest niesienie pomocy młodym ludziom używającym narkotyki, dzieciom pochodzącym z rodzin patologicznych, profilaktyka w zakresie AIDS, pomoc osobom uzależnionym od alkoholu.

Omawiana publikacja stanowi bardzo cenne źródło wiedzy i informacji na temat ogólnej sytuacji dzieci, młodzieży, szkoły i rodziny w Polsce. Tym zagadnieniom została poświęcona pierwsza część książki. Niezmiernie ważna jest część druga, która została poświęcona profilaktyce. Wielu autorów podjęło z odwagą to wyzwanie i przedstawiło różne sposoby zapobiegania patologiom w polskiej rzeczywistości szkolnej, rodzinnej i lokalnej. Właściwie rozumiana prewencja, może uratować polskie dzieci i młodzież od negatywnych postaw i zachowań. To z kolei będzie kształtowało zdrowe przyszłe pokolenie Polaków. Publikacja zawiera treści nie tylko teoretyczne, ale także i praktyczne, co jeszcze bardziej nadaje jej większą wartość. Z pewnością książkę tę można polecić nauczycielom, wychowawcom, studentom i nauczycielom akademickim. Osobiście brakuje mi publikacji artykułu z zakresu antropologii, który ukazywałby w perspektywie filozoficznej znaczenie, godność i przeznaczenie osoby ludzkiej.

ks. Jan Niewęglowski SDB
UKSW, Warszawa

Crea Giuseppe, *Gli altri e la formazione di sé*, EDH, Bologna 2005, ss. 301.

Trudne jest wyodrębnienie i określenie różnych osobistych czynników wchodzących w skład procesu indywidualnej formacji permanentnej. Trudność ta wynika z niemożności jednoznacznego zdefiniowania zarówno dojrzałości osoby, jak i właściwych relacji międzyludzkich. W procesie formacyjnym istotne jest dostrzeganie relacji zachodzących między zmianami dotyczącymi natury ludzkiej a perspektywą religijną. Należy unikać przy tym wszelkich schematów, uproszczeń czy przesądów w postrzeganiu i powierzchownym ocenianiu człowieka. Zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i społecznym trzeba się bronić przed wszelkiego rodzaju redukcjonizmem.

G.W. Allport twierdził, iż nieliczni są ci, którzy mają głęboką dojrzałość religijną. U większości ludzi wartości religijne nie integrują się w pełni z ich osobowością. Ludzie ci często przyjmują w praktyce życiowej postawy niezgodne z uznawanym systemem wartości. Z kolei Z. Freud głosił, iż religia może przybierać w zachowaniach ludzkich cechy postaw perwersyjnych i neurotycznych. K. Jung natomiast, bazując na swoich doświadczeniach z praktyki klinicznej, podkreślał związek większości przypadków neurotycznych z problemami o podłożu religijnym. Chodziło tam jednak bardziej o religijność mocno związaną ze stereotypami i nieświadomymi elementami wyobrażeń archaicznych niż z poczuciem sensu odpowiedzialności osobistej za rozwój religijny.

Ciągle aktualne pozostaje pytanie o możliwość osiągnięcia pełnej dojrzałości jednostki. Przy dążeniu do dojrzałości należy mieć zawsze na uwadze zarówno przebieg samego procesu rozwojowego jednostki, jak i jej rozwój na płaszczyźnie duchowej. Jeżeli rzeczywiście dojrzałość religijna może być wyrażana poprzez postawy i zachowania, które pozwalają na manifestowanie osiągniętego poziomu jednostki, należy także przyjąć, iż istnieje nieznaną obszar w człowieku, który nie może być uzewnętrzniony, a który jest tym, do którego człowiek dochodzi dojrzewając w pełni w swoim głębokim wymiarze wielopłaszczyznowym. Innymi słowy można w ten sposób mówić o tym, dlaczego dana osoba jest lub nie jest dojrzała. Prowadzi to z kolei do poznawania i pogłębiania form tej dojrzałości, jaka na danym etapie została osiągnięta. Należy przy tym nie zapominać o prawach dynamik rządzących rozwojem osoby na poszczególnych etapach jej wzrostu fizycznego i duchowego. W takim wypadku istotne jest branie pod uwagę wspomnianego wyżej wymiaru wielopłaszczyznowego.